

TÜRKÇE ve İNGİLİZCE'DE KARŞILAŞTIRMALI AÇIMLAMA KULLANIMLARI

— TÜRK BASININDAN ÖRNEKLEMELER —

Ok. İlnur MAVİŞ*

GİRİŞ :

Belli özelliklerin bütün dillerde yer alması fikrini amaçlayarak "evrensel dilbilgisi" kavramını geliştiren Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramı; kurallara bağımlı, yapısı mükemmel tümceler oluşturmada biçimsel bir yaklaşım öngörmüş ancak anlam boyutunu ihmal etmiştir. Anlamsız bir tümcenin, yapısı ne kadar mükemmel olursa olsun, anlaşılır olma özelliğinden o denli yoksun olduğu karşı fikri de bir grup dilbilimci tarafından destek görmüştür. Verilen örnekte de görüleceği gibi, dilbilgisi kurallarına çok uygun ama anlamsız tümceler üretmek çok kolaydır.

One bright day in the middle of the night
Two dead boys got up to fight
Back to back they faced each other
Drew their swords and shot each other
A deaf policeman downstairs heard the noise
came up and killed the two dead boys.

(Penalosa, 1981: 23)

(*) Anadolu Üniversitesi Yabancı Dil Merkezi İngilizce Öğretmeni

Biçim ve anlamın birbirinden ayrı çalışılmamasını savunan dil-bilimciler, öğeleri yerinde kullanılmış her tümcenin anlaşılır olma özelliğini konuşmacı - dinleyici ya da okuyucunun şu yetilerine göre belirgin hale getirmeye çalışmışlardır:

Açıklama yetisi (Ability to Paraphrase), **Belirsizlikleri yakalama yetisi** (Ability to detect Ambiguities), **Belirsizlikleri gönderim yoluyla çözümüleme yetisi** (Ability to resolve ambiguities by reference).

Bu yazının amacı, özellikle Açıklama'nın İngilizce ve Türkçe tümcelerde betimlemeye ne derece yardımcı olduğunun örneklenmesidir.

AÇIMLAMA :

Yapılan tanımlara göre, doğruluk koşulları aynı olan tümceler birbirlerine açıklama getirirler. Yani, iki tümce aynı ya da benzer anlama gelebilecek gerektirim düzeninde algılanıyorsa, birinin doğru olması halinde diğ erinin de karşılıklı olarak doğru olma koşulunu içeriyorsa, bu tümcelerin birbirine açıklama getirdiği söylenir (Hurford & Heasley, 1983: 108). Örneğin

David gave Manuel a book.

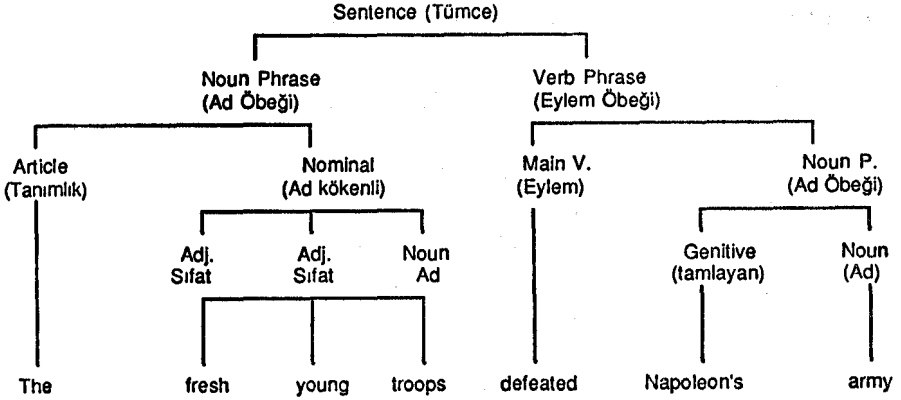
David gave a book to Manuel.

Manuel was given a book by David.

tümcelerinde olayı gerçekleştiren kişi, olayın kendisi, eylemden faydalanan ve eylemi gerçekleştirme yolu hep aynı olduğundan anlamı etkilemeyecek yapısal farklılıklar olması -doğruluk koşullarının sağlandığı bu tümcelerde- açıklama için bir sorun yaratmaz.

Tümcelere açıklama getirmek ya da yapısal farklılıklara rağmen açıklamayı farketmek dilin "sesleri anlamlara bağlayan kuralla dayalı bir sistem" olduğunu ortaya koyar. Ayrıca, o dili kullananların yüzey yapı unsurlarını derin yapı unsurlarına bağlamaları iletişimde önemli bir rol oynar. Bağlı olarak, Whitman'ın yorumuyla, "pek çok benzer yüzey yapı düzenlemelerinin aslında tek bir derin yapıdan kaynaklanması" dilbilimde "Açıklama" olarak adlandırılır (1975: 34).

ÖNERME ANALİZİ yoluyla AÇIMLAMA'nın OLUŞUMU :

Şema'da da görüldüğü gibi, verilen İngilizce tümcenin iki yapı düzeyi incelenecek olursa, yüzey yapının tümcecikler, öbekler, sözcükler ve seslerden oluşmuş çizgisel bir düzen olduğu ve her bir öbeğin bir veya bir kaç küçük öbekten oluştuğu görülür. Derin yapıyı simgeleyen tümce anlamı ise özel bir düzenleme ile birbirine bağlanmış dört önermeyi içerir. Esas önerme,

The troops defeated the army olup
diğer üçü tümcenin sınırlarını belirler:

The troops were fresh
The troops were young
The army belonged to Napoleon.

Esas önerme ile birlikte askerleri ve orduyu tanımlayan diğer üç anlam ünitesi yüzey yapılar üretecek şekilde düzenlenebilir ve her biri ana tümceden farklılaşır. Örneğin;

- a) The young troops that defeated Napoleon's army were fresh
- b) The fresh troops that defeated Napoleon's army were young
- c) The army that the fresh young troops defeated belonged to Napoleon.
- d) The troops that were fresh and young defeated the army that belonged to Napoleon.

Bu tümcelerin hepsi, yukarıdaki dört önermeyi içermekteyse de, düzenlemeleri farklı olduğundan değişik anlamlar üreterek birbirle-

rine "açımlama" getirirler. Görüldüğü gibi, tümceleri önermelerine ayırmak, açımleme örneklerinin birbirlerine ne derece bağılı olduğunu göstermek açısından yararlıdır (Clark & Clark, 1977: 13).

İNGİLİZCE'de AÇIMLAMA KULLANIMLARI :

İngilizce'de açımleme kullanımları, tümce yapılarının değişimi çoğu zaman biçimbilgisel ve işlev sözcük düzeyinde olduğundan, farkedilmek açısından daha belirgindir. Örneğin,

tümcelerde "ad öbeği" değişimleri:

That many people are starving is true
It is true that many people are starving

tümcelerde "eylemlik" "ulaç" değişimleri:

Swimming in the sea is very nice
To swim in the sea is very nice

tümcelerde "sözcük türü" değişimleri:

He carried the message
He was a messenger

tümcelerde "etken-edilgen yapı" değişimleri:

We know that money brings happiness
It is known that money brings happiness
Happiness is known to be brought by money
Money is known to bring happiness

-örneklerde de görüldüğü gibi- açımleme oluşturur. Bu çeşit yapılar bugün çoğu dil okullarında "**Transformations**" (Dönüşüm Alıştırmaları) adı altında öğrencilere çalıştırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, öğrencilerde aynı anlama gelebilecek değişik yüzey yapılar kavramını uyandırmak, böylece konuşma ve yazı İngilizcesindeki kullanım tutukluğunu gidermektir. Yukarıdaki örneklerin dışında "**eksiltili cümleler**" de İngilizce'de açımleme kullanımları olarak kabul edilir. Örneğin:

Napoleon fought for France and Wellington fought for England.
Napoleon fought for France and Wellington for England.

açıklama örneklerinde görüldüğü gibi, benzer unsurların tümceden eksiltilmesi bütün dünya dillerinde yapılagelmektedir. Bunun nedeni, bu dillerin zaten bilinen ya da kolayca çıkarımda bulunulacak bilgiyi yüzey yapıda tekrarlamıyarak daha ekonomik veya daha etkin olma-ya eğilim göstermelerinden kaynaklanabilir. Anlamı koruyarak yapılan bu eksiltme -sonuç olarak- açıklama tümceleri oluşturur.

İngilizce'de bir başka açıklama türü de **sözcük** düzeyinde olmaktadır. Birbirinin aynı iki tümcede farklı sözcüklerin eş anlamlı kullanımlarından oluşan yüzey yapılar birbirlerine açıklama getirirler.

Örneğin,

Take the lift to the tenth floor
Take the elavator to the tenth floor

tümcelerinde "lift - elavator" eş anlamlı olup yukarıdaki tanıma uymaktadırlar. Yine de Wilkins'in değindiği gibi "sözcüklerin her bağlamda anlam farklılığı olmaksızın birbirlerinin yerine kullanılabilme gibi geçerlilikleri yoktur" (1972: 124). Örneğin,

My idea of university is a community of scholars

tümcesinde **idea** "conception" ile aynı anlamda olup biri diğerinin yerine kullanıldığında anlam farklılığı yaratmaz ve tümceler birbirine sözcük düzeyinde açıklama getirir. Ama,

His new idea is a good one

tümcesinde **idea** "conception" ile eş anlamlı olmadığından birbirlerine açıklama getirmezler. Aynı şey Türkçe için de geçerlidir:

O sert bir babadır.

tümcesinde **sert** "katı" ile eş anlamlı olup açıklama tümcelerinde kullanılabilir, fakat, **sert** ile eş anlamlı olan "kırılmaz" tümcenin anlamını bozacağından bir açıklama oluşturamaz.

TÜRKÇE'DE AÇIMLAMA KULLANIMLARI :

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, İngilizce'de açıklama ister tümce ister sözcük düzeyinde olsun belli bazı yapısal değişiklikleri içerir. Türkçe örnekler incelendiğinde ise tümceleri yapı açısından İngilizce ile karşılaştırmak her zaman kolay olmayabilir. Türkçe'de açıklama "bir dil birimini açıklayan ve ondan daha uzun olan

sözce" olarak tanımlanır. Sözlüklerdeki tanımların genellikle açıklama niteliği taşıdığı söylenirse de, tümceler kullanım açısından incelendiğinde açıklama bu basit tanımın dışına taşabilmektedir. Bu yazıda, Türkçe'de açıklama kullanımları günlük gazetelerden alınan tümce ve sözcüklerle örneklendirilmiş, ve bir anlam sınıflandırması içinde sunulmuştur.

A) TÜMCE düzeyinde AÇIMLAMA :

Bu tür açıklama, gazetelerde daha çok haber başlıklarını açıklayan alt tümcelerde görülür. Her bir tümce bir üsttekini ayrıntı açısından açarak okuyucunun haberi betimlemesine yardımcı olur.

- a. İstanbul'da 30 Ağustos töreninden önce şeref tribününün tam altında patlamaya hazır bir saatli bomba bulundu.

30 Ağustos Zafer Bayramı ve Silahlı Kuvvetler Günü töreninin yapıldığı Vatan Caddesinde sabah saat 8:00 de denetim yapan güvenlik görevlileri şeref tribününün tam altında kuşku bir paket bulunduğunu tespit ettiler.

Hemen olay yerine gelen bomba uzmanları tahrip gücü çok yüksek bir saatli bomba ile karşılaştılar.

(Sabah, 31 Ağustos 92)

- b. "Zenginler de Ağlar" savaşı durduruyor.

Türkiye'de oynadığı süre içinde yediden yetmişe herkesin ilgisini çeken Meksika dizisi Abhaza-Gürcü savaşını bile durduruyor.

Dizi oynamaya başlayınca Gürcistan'da silahların sustuğu bildiriliyor.

(Hürriyet, 7 Eylül)

Örnekler gösteriyor ki yukarıdaki tümceler içerdikleri önermeler açısından bir anlam farklılığı göstermemekte, yalnız bazı yapı farklılıkları içermektedirler. Yine de, tümce öğeleri: olayı gerçekleştiren (agent), olaydan etkilenen (affected), olayın gerçekleşme yolu (instrument), ya da kısaca "**ne, nasıl, nerede, ne zaman**" sorularının yanıtlarını bildiren unsurlar, her bir tümcede kendi içlerinde açıklama oluşturmakta ve dolayısıyla bu tümceler birbirlerine açıklama getirmektedirler.

B) SÖZCÜK düzeyinde AÇIMLAMA :

Türkçe'de sözcük düzeyinde açıklama İngilizce'deki "Lexical Paraphrase" diye bilinen bire bir eşleme tipinden farklı olup sözcüklere çoğunlukla sözcük boyutunda bir açıklama getirilerek yapılmaktadır. Sözcük düzeyinde açıklamayı aşağıdaki anlam sınıflandırmalarında inceleyelim:

I. EŞ ANLAMLI SÖZCÜKLER:

Dilin anlatım gücünü arttıran eş anlamlı sözcükler Türkçe açıklama tümcelerinde aynı anlama gelen eşi ile kullanılmak yerine kurdukları bağıntılar, bağdaştırdıkları ögeler açısından daha yakın anlamlı ögelerle açıklanırlar:

- a) SHP'den CHP'ye geçmek isteyenler önce hülle partisi kuracak...

Hülle ... Osmanlı usulü hileli izdivaçın kitaba uygun biçimi.. Başkasıyla evlen boşan.. Gönlünde yatan asıl aslanla ondan sonra git tekrar evlen..

Ama kadın **namuslu..** Ara izdivaçta **eline el değmemiş.**

(Rauf Tamer, Hürriyet: 20 Eylül 92)

- b) **Bütün dışa vurumcu, bütün teşhirci, bütün benmerkezci, bütün küstah, bütün züppe, bütün snop ve bütün harikulade insanlar** trompetin etrafına toplandılar.

Yani, istisnasız bütün **New York'lular** toplandılar. İşveye dayanamadılar..

(Hadi Uluengin, Hürriyet: 29 Ağ. 92)

- c) **Haber veren görüntüyüz, sesiz, sözü, kalemiz, inancız, bilinciz.** Biz **basınız**, millet sözü, millet gözüyüz ve de hiç bir gün terör oyununa asla ödün vermemiş millet bedeni...

(Leyla İsmier, Hürriyet: 13 Mart 90)

Örneklere de görüldüğü gibi, sözcük anlamları, bazen sözlüklere bazen de yazarların öznel görüşlerine göre açıklanmıştır. Bunun yanı sıra, açıklanan sözcüğün ilk tümcede olma gerekliliği de yoktur; Hurford ve Heasley'de belirtildiği gibi, açıklama "**Symmetric**" (tümceler arası bakışımı) tir (1983: 109).

Bazen de öyle sözcükler vardır ki bunların açıklamalarına sözlüklerde bile rastlanmaz. Yazarlar okurlarına hatırlatma amacıyla açıklama yoluna giderler:

d) Sizin bu satırları okuduğunuz güne rastlayan **12 Eylül**'ün üzerinden demek tam 12 yıl geçmiş..

Türkiye'yi içine düştüğü anarşi ve terör ateşinden kurtarmak gerekçesiyle askerlerin yönetime el koydukları günden söz ediyoruz.

Hani -bu satırların yazarı dahil- birçoğumuzun "hiç değilse can güvenliğimize tekrar kavuşuruz" diyerek baktığımız o arzu edilmeyen, ama artık kaçınılmazmış gibi görününce gelen 12 Eylül'den..

(Oktay Ekşi, Hürriyet: 12 Eylül)

e) (Metin Oktay'ın Kalamışta anısına dikilen heykeli üzerine yazılmış bir yazıdan..)

-Baba kim bu Galatasaraylı? Fenerbahçe'de işi ne?

Babalar da gururla anlatacak:

- O **Metin Oktay**'dır oğlum.

- **Muhteşem Metin**'dir.

- **Dünyanın en centilmen futbolcusudur.**

- **Yüreği de golleri kadar altındır.**

- **Ahlak sembolüdür.**

- **Örnek insandır....**

II. ESKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLER :

Günümüz Türkçesinde zaman zaman eski Türkçe sözcüklere rastlanmaktadır. Tam anlamı ile yerlerini alacak Türkçe sözcükler bulunamadığı için tercih edilen bu sözcükler, genç nesillerin anlama güçlüğü çekeceği düşünülerek, açıklamaları ile birlikte kullanılırlar:

a) ...Dertlere bir çare söyleyen, bir çözüm öneren yok.

Bir dizi **mükerrer** laf

Bildiklerimizin **tekrarı**

Hep **tekrarı**

(Rauf Tamer, Hürriyet: 23 Ağus. 92)

- b) (Türedi zenginlerin oluşturdukları arabesk kültür ile elit tabakayı yavaş yavaş çürütmeye başladıklarını öne süren Zeynep Fadilloğlu ile yapılan bir söyleşiden:)

Bu değişimin önemli nedenlerinden biri de **müesseseleşmenin** yitirilişi.

Yani, **dedelerimiz büyük işler kurmuşlar, çocuklarına kurdukları işi aynı disiplinle yürütmeyi aşılamamışlar.**

(Hürriyet, Kelebek: 28 Ağustos 92)

III. YABANCI KÖKENLİ SÖZCÜKLER (ÖDÜNÇLEMELER) :

Herhangi bir yabancı dilden hemen hemen aynı ses çağrışımları ile Türkçe'ye geçmiş ve özellikle o sözcüğü kullanan bazı mesleki topluluklarda anlamsal karşılığını bulan bu sözcükler -yansıttıkları kavramın kesinleşmesi ve tüm okuyanların anlaması amacıyla- çoğu zaman açılımları ile kullanılırlar:

- a) **Lejyoner hastalığı** Türkiye'de (başlık)

Avrupa'da "**Lejyoner hastalığı**" diye bilinen yaz zatürresi, Türkiye'de iki hastada görüldü.

(Hürriyet: 20 Ağustos 92)

- b) Grekçe **Plastikos**, yani "**biçim vermek**" ten türeyen **plastik**, basit anlamı ile **elle yoğrulabilen, istenilen biçimi alan madde** demek..

(Hürriyet, Kelebek: 9 Eylül 92)

- c) **Damping** (başlık)

Damperli kamyonların kasalarındaki yükü boşaltmalarına "damping" denir. Dampetmek, malı özenle indirmek değil, yükten kurtulmak anlamı da taşır...

İktisat dilinde "**damping**", bir malın iç piyasaya sürüldüğü **fiyattan önemli mertebede düşük fiyatla ihraç edilmesidir...**

(Ege Cansen, Hürriyet: 24 Eylül 92)

- d) Arkadaşımız Mehmet Altan'a göre, Türk siyaseti "**otistik**"miş.. Yani **içe kapalı**. Böylece, gerçekçilikten ve dünyadan koparak ruhsal dengesini yitiren bir hastaya benziyor..

Acaba bu bir “**Enfantil Otizm**” mi? Yani, “**Kanner Sendromu**” diye bilinen **bir çocukluk hastalığı** mı? Yoksa, olayın kökünde “**Otizm**” değil de sadece bir “**Raşitizm**” mi var?

Yani, **eksik vitaminli beslenme ve hep karanlıkta durmaktan doğan bir gelişmemişlik** mi söz konusu?

(Mehmet Barlas, Hürriyet: 7 Eylül 92)

Sadece **Özel Dil** (Register) kullanan bir kesimde karşılığını bulan bu sözcük ya da terimler, o konu ile ilgisi olmayan kişilerin okuduğu bir gazetede yer alınca, hemen hemen aynı tümce içinde ve özellikle konu girişinde açıklanmaktadır. Böylece, belirtilen sözcüğü daha önce hiç duymamış ya da ne anlama geldiğini iyi bilmeyen bir okuyucu bile ilk satırlarda parçayı kavrayabilmektedir.

IV. DEYİMLER :

Deyimler; belli bir kavram, duygu ya da durumu dile getirmek için kullanılan sözcüklerin yan anlamda kullanılmasıyla oluşan sözcük ya da sözcükler topluluğudur. Doğan Aksan'ın deyiimiyle “dilin iç yapısını ve anlam özelliklerini de en iyi yansıtan öğelerdir (1987: 89). “Birden fazla öğeli olma durumunda, deyimlerde her bir sözcüğün tek tek anlamları düşünülmez ama kalıp halinde tek ve yeni bir anlam vermesi beklenir. Eğer kullanılan deyim çok bilinen veya günlük hayatta çok kullanılanlardan biriyse açıklaması da eş anlamlı bir deyim olabilir. Örneğin:

a) Ajda'nın kahkaları sevgilisini **sinir etti**.

Ajda Pekkan (sevgilisi ile birlikte gittiği Gipsy Kings'in konserinde) attığı kahkahalarla sevgilisini **çileden çıkardı**.

(Hürriyet: 15 Ağustos, 92)

Yazar zaman zaman o deyimın basit karşılığını da açıklama olarak vermekte yetinebilir:

b) Stratejik mevkimden yararlanarak, geri kabindeki üç hostesin konuşmalarına **kulak misafiri oldum. Açıkcası, dinledim**.

(Hadi Uluengin, Hürriyet: 19 Eylül)

Bazen de yazar, konunun gelişine göre başdaştırmayı kurmak amacıyla deyimın açıklanmasına kendi yorumunu getirir:

- c) Bu avantajların karşılığında (gazetecinin) yapacağı tek şey, para ve kişisel çıkar karşılığı yazılar yazıp o çevrelere **yağ yakmaktır**. Daha açık bir deyişle, **haysiyetini ve kalemini satmaktır**. (Emin Çölaşan, Hürriyet: 25 Ağus. 92)

V. DEYİM AKTARMALARI :

I) SOMUTLAŞTIRMA: Deyimlerle ilgili başka bir anlatım yolu da "deyim aktarması" diye bilinen bir anlam olayıdır. Somutlaştırma; soyut, anlatımı güç durumların, kavramların somut kavramlar aracıyla örneklendirilerek dile getirilmesidir. Doğan Aksan (1987: 90), "sıkılmak, kızmak, yanmak, bozulmak" gibi eylemlerin aktarmalarla yeni yan anlamlar kazandığını söyler. Eğer bu eylemlere bir açılımı getirilmezse okuyucuyu anlam bulanıklığına götürebilir. Bu eylemlerden ikisini örnekleyelim:

- a) AIDS'li gurbetçi eşini de **yaktı**. (başlık)

Görüldüğü gibi, tümcede anlam bulanıklığı vardır: gurbetçi "kendini ateşe verirken bunalım geçirip karısını da mı yakmıştır?" yoksa "başını derde mi sokmuştur?" Gazete haberinden, eylemin hangi anlamda kullanıldığı açılımı yoluyla öğrenilir. Yalnız, bu açılım türü daha önce örneklendirdiklerimize benzememekte, haberin içinden bir tümce verilen eylemin yan anlamını açıklamaktadır.

... "Gurbetçinin, AIDS virüsünü **eşine de bulaştırdığı**, ancak Kamile Akbulut'da henüz ileri safhaya erişmediği anlaşıldı."

Bazen de yan anlam, verilen eylemin hemen arkasından açıklanır:

- b) (Hosteslerin yanlarındaki yolcuyu yabancı sanarak gizli şeyler konuşmaları üzerine):

Zahir onlar bu yüzden benim söz konusu lisanı anlamadığımı düşündüler. Ben de epey süre **bozmadım. Renk vermedim**.

(Hadi Uluengin, Hürriyet: 19 Eylül 92)

II. MECAZİ ANLAM (EĞRETİLEMELİ ANLAM) : Bir başka deyim aktarması da yine bir yan anlam olan "mecazi anlam" (metaphor) dır. Aralarında uzak yakın ilgi bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kuran, birbirinin adını ötekine aktaran bir

eğilim, bir dil olayıdır (Doğan Aksan, 1978: 124). Değişik bir kavramı yansıtmak amacıyla seçilen bu anlatım yolu “çokanamlılığın” nedenlerinden biri olarak görüldüğünden yazı dilinde açım-lama gerekli olabilir:

a) Diskotekler tuzak dolu (Başlık)

“... Baksana etraf **parlak** dolu.. Ha işte biri orada dikilmiş, kapının kenarında..”

Parlak? Gerçekten parlak bir çocuk.. Büzgülü kadife pantolonu, amele modası kıvrılmış kareli ceketi, boynuna kurdele gibi bağladığı kravatu ve jöleli briyantınlarla taranmış saçları ile adeta Christopher Lambert kerata..

b) ... Ceplerine doldurulan yalnız para değil tabii.. Bir kaç firt **beyaz ölüm.. Kokain** pahalı vermezler.. Başlangıç için **esrar..** Biraz **ilaç milaç..** Sonra **sentetik uyuşturuculardan** bir miktar.. Daha ötesi için de **eroïnleri var..**

(Hürriyet, Kelebek eki: 1990)

III. DEYİM AKTARMASINDAN BENZETMEYE : “Keçi gibi inatçı” örneğinden hatırlayacağımız benzetmeler nesnelere arasındaki çeşitli benzerliklere dayanır. Bazen bu tür benzetmeler kullanılırken, bazen de deyim aktarmasında benzerlik kurulan şahsı nitelenmek üzere, doğrudan doğruya, ilgi kurulan kavramı yansıtan sözcük (keçi) kullanılır. Bu durumda, her iki kullanım birbirlerine açım-lama getirirler:

a) Kadınlar ağır işçi, erkekler koltuk patatesi (Başlık)

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (İLO) son raporunda, **ev işi, çocuk bakımı ve iş yaşamındaki mücadeleleriyle** kadınlar, “**Ağır işçi**” olarak gösteriliyor. Erkekler ise, “**Koltuk patatesi gibi eve gelir gelmez televizyonun karşısına kuruluyorlar**” deniyor.

(Hürriyet: 8 Eylül 92)

IV. ATASÖZLERİ : İnsanoğlunun deneyimlerinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri çoğunlukla tümce biçiminde oluşarak, söyleyiş açısından etki yaratmaya yönelik sözlerdir. Okuyucunun atasözü kavramını anlamama riskini yok etme çabasıyla yazarlar çoğu zaman atasözlerini kendi yorumlarıyla açım-larlar:

a) (Anlamadığını düşünerek, yanında özel konuları konuştuıkları kişinin Türk olduğunun anlaşılması üzerine..)

... Biraz şaşırdılar. Fakat onlar da renk vermediler. Hatta hışırtılı bir kolejli edasıyla servis yapan hanımkız, şaka yollu, "sükut altındır" lafını söyledi. Duyduğunu unut demeye getirdi.

(Hadi Uluengin, Hürriyet: 19 Eylül 92)

V. YABANCI SÖZCÜKLER : Bugünlerde, gazete dilinde, yazarların halkta ilgi ya da tepki uyandırmak amacıyla yabancı dil sözcükler kullandıkları görülmektedir. Her ne kadar yazı içerisinde bu sözcükler açılırsa bile, bu kullanıma hem okurlar hem de bazı yazarlar tepki göstermektedirler. Örneğin, 19 Eylül 92 tarihli Hürriyet Gazetesinde köşe yazarlarından Oktay Ekşi "**Bunlar IN şunlar OUT**" başlıklı yazısında bu konuya değinmiş, halka hitap eden tüm yazı ve panolardaki yabancı sözcük kullanımlarının Türkçe olmasının doğru olacağını belirtmiştir. Aynı adlı yazısında Oktay Ekşi "**In & Out**" terimlerini kendi yorumuyla şöyle açıklamıştır:

a) ... Uzatmayalım; Bu "in" ile "out" meselesini sonunda çözdük: Meğer "in" moda olan demekmiş, "out" da moda olmayanı, yani bir bakıma bizim gibi çağdaş uygarlığı yakalayıp geçmeyi, ama aynı zamanda bu toplumun kimliğini ve kültürünü korumayı isteyenleri ifade ediyormuş.

b) Little Italy'de artık Mafia yok. (başlık)

... Little Italy denen bu İtalyan mahallesinde uzun adı **Senatus Populis Quirinus Romanos** (Romalılar İtalya'yı senatoyla yönetir) olan lokanta içinde beyaz önlüklü garsonlar yağmurdan kaçanlara buharı üstünde **capuccino, espresso** yetiştirme çabasında...

(Doğan Uluç, Hürriyet: 28 Eylül 92)

c) Reklam Dünyasında "**Zapping**" olarak adlandırılan **TV izlerken uzaktan kumanda aleti ile sık sık kanal değiştirme olayı** reklam verenlerin en büyük endişesi haline geldi.

(Sabah, Ekonomi eki: 6 Ekim 92)

SONUÇ :

Kısaca özetlemek gerekirse, İngilizce'de "yapı dönüşümleri" şeklinde hissedilen açılım tümceleri, Türkçe'de "esas tümcedeki önermelerin alt tümcelerde anlam açısından genişlemeleri" olarak belirlenmiştir.

Sözcük düzeyinde açıklama ise, Türkçe'de zaman zaman eş anlamlı sözcüklerle ya da yazarın sözcüğe kendi yorumunu getirmesiyle oluşmaktadır. Görüş belirteçlerine (viewpoint adverbs) bağlı olarak izlediğimiz bu yorumlar genellikle "yani ..., hani ..., açıkcası ..., daha açık bir deyişle ..., ... diye bilinen, ... anlamı taşıyan" gibi belirtmelerle okuyucuya sözcük ile ilgili bir açıklamanın geldiğini anımsatırlar. Açıklamanın dilbilimdeki yeri yadsınamaz çünkü okuyucuda betimlemeyi, dinleyicide iletişimi kolaylaştırıcı en önemli faktörlerden biridir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (1978) **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 3** TDK, Ankara.
- AKSAN, D. (1987) **Türkçenin Gücü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- CLARK, H. H. & E. V. Clark (1977) **Psychology and Language, An Introduction to Psycholinguistics**, New York: Harcourt Brace & Javonovich.
- HURFORD, J. R. & B. Heasley (1983) **Semantics: A Coursebook**, Cambridge Univ. Press.
- PENALOSA, F. (1981) **An Introduction to the Sociology of Language**, London: Newburry House Publishers, Inc.
- WHITMAN, R. (1975) **English & English Linguistics**, New York: Holt, Rinehart & Winston Inc.
- WILKINS, D. A. (1972) **Linguistics in Language Teaching**, Edward Arnold.